

ФОРМУВАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ НАРОДНОЇ САМООБОРОНИ ЯК ПЕРШООСНОВИ УПА-“ЗАХІД” У МАТЕРІАЛАХ РАДЯНСЬКИХ ОРГАНІВ ДЕРЖБЕЗПЕКИ

У матеріалі розкрито початкові етапи становлення збройних формувань під егідою Організації українських націоналістів (бандерівців). Окреслено теоретичне обґрунтування та практичні намагання розпочати створення регулярного війська. Проаналізовано причини, які зумовили необхідність постання військових структур партизанського характеру. У процесі висвітлення особливостей виникнення та функціонування Української народної самооборони зроблено акцент на використанні розсекречених документів органів безпеки СРСР.

Ключові слова: національно-визвольний рух, націоналізм, збройні сили, Організація українських націоналістів, Українська народна самооборона, Українська повстанська армія.

Ключові аспекти розбудови збройних сил під керівництвом Організації українських націоналістів (бандерівців) (ОУН (б)) як невід’ємного елемента функціонування українського національного руху Опору періоду нацистсько-радянської війни на належному рівні представлено в історичній літературі. Водночас специфіка становлення та регіональні особливості діяльності військових формацій, які становили основу Української повстанської армії (УПА) потребують належного висвітлення та аналізу. У межах Галичини такою структурою слід вважати Українську народну самооборону (УНС).

Окремі аспекти постання цього військового формування містяться в працях сучасних вітчизняних учених (Т.Боровик, В.Патриляк, А.Русначенко, А.Кентій)¹, окремих діаспорних і зарубіжних дослідників², краєзнавців (В.Мороз, Ф.Полянський)³. Частково відображено процес становлення й діяльності загонів УНС у мемуаристиці (С.Фрасуляк)⁴ і збірниках джерел⁵.

Проте відкритими залишаються окремі питання життєвого шляху персоналій, які були причетні до функціонування УНС, її тактичних характеристик, специфіки боротьби з окупаційними силами 1943 р. Доречним є порівняльний аналіз збройних формувань ОУН(б), що діяли до початку 1944 р., а також визначення місця УНС у загальному процесі розбудови національних збройних сил.

Необхідність створення власних збройних сил чітко окреслювалася представниками ОУН(б) уже на початку нацистсько-радянського протистояння. У першому пункті “Акта відновлення Української Державності” (30 червня 1941 р.) українців закликали “не скласти зброї так довго, доки на всіх українських землях не буде створена Суверенна Українська Влада” – один з основних елементів державного організму⁶. У прикінцевій частині документа констатувалося, що за “Суверенну Соборну Державу” боротиметься “Українська Національна Револьюційна Армія” (УНРА)⁷.

Військова ділянка у тодішньому процесі державотворення офіційно підпорядковувалася генералу Всеволоду Петріву (1883–1948 рр.), заступниками якого були на той час сотники Олекса Гасин та Роман Шухевич⁸. Улітку 1941 р. посаду коменданта УНРА обіймав Іван Клімів⁹.

З метою забезпечення правопорядку на підконтрольних новоствореним органам української адміністрації територіях з ініціативи Центрального проводу (ЦП) ОУН(б) розпочався процес створення загонів Української народної міліції (УНМ). Одним з організаторів цієї структури став майбутній керівник Служби безпеки (СБ) ОУН(б) Микола Арсенич-Березовський. У період із червня до липня 1941 р. осередки УНМ функціонували не тільки в межах західноукраїнського регіону (Галичина, Волинь, Буковина), а й в окремих районах Правобережжя та Полісся¹⁰.

Проте після придушення в період літа – осені 1941 р. нацистами державотворчих спрямувань українських націоналістів процес повноцінного формування регулярних національних

збройних сил було призупинено. Силами СД і гестапо ліквідовуються вишкільні школи СБ ОУН(б) у м. Дубно та м. Рівне, роззброюються відділи УНМ. Натомість українцям пропонують вступати до підконтрольних нацистській адміністрації поліційних формувань (Schutzmannschaft тощо)¹¹.

Реалії окупаційного режиму зокрема та перебіг радянсько-гітлерівської війни загалом змусили керівництво ОУН(б) визнати необхідність створення військових сил партизанського характеру. Слід вважати, що офіційний нагляд за розвитком цього напрямку роботи здійснювала військова референтура ЦП ОУН(б), яку в січні 1943 р. очолював Р.Шухевич. У травні – червні 1943 р. за ініціативи ЦП, керівництво якого на той час перейшло від Миколи Лебеда до Романа Шухевича, Олександр Луцький* здійснив інспекцію створених на Волині загонів УПА¹². У протоколі допиту слідчими НКВС О.Луцький указував, що такі дії зумовлювалися фактом поведінки “Клима Савура”**, який “без відома Центрального “Проводу”, створив (загони УПА. – *І.Д.*) і відкрив військові дії проти німців”¹³. У результаті інспектування, як зазначено в протоколі допиту, роботу “Клима Савура” та стан загонів УПА охарактеризовано негативно¹⁴. ЦП намагався виправити ситуацію через уведення до штабу УПА Василя Сидора¹⁵ (“Шелеста”), проте ці намагання викликали опір з боку “Клима Савура”, який на місце начальника штабу висунув Леоніда Ступницького*** (“Гончаренка”)¹⁶. Можливо, окреслена ситуація, окрім іншого, постала через розбіжності в баченні форм і напрямів військової боротьби між представниками ЦП ОУН(б) і керівництвом ОУН(б) на Волині.

У межах Галичини постання національних військових формувань під егідою ОУН(б) ознаменувалось утворенням УНС. Одним із каталізаторів цього процесу, окрім негативних проявів німецького окупаційного режиму, активізації польського збройного підпілля та загонів Армії Крайової (АК) став рейд Сумського партизанського з’єднання під проводом С.Ковпака (червень – липень 1943 р.). Саме з метою протистояння радянським партизанам населення краю закликалося до організації УНС¹⁷.

До причин створення УНС відноситься також процес організації гітлерівською окупаційною владою у співпраці з окремими українськими структурами, які функціонували в межах Генерал-губернаторства “Галичина” (Український центральний комітет, ветерани УГА та ін.) дивізії СС “Галичина” (14 Division Grenadiere der Waffen-SS “Galizien”) у квітні – липні 1943 р. ЦП ОУН(б) виступив із критикою такої ініціативи, заборонивши своїм підлеглим долучатися до створення цієї збройної частини. Проте число добровольців перевищило декілька десятків тисяч. Загроза “зайняття карпатського терену червоними партизанами” при одночасному

* Луцький Олександр (“Довбня”, “Богун”, “Марко”, “Беркут”, “Богдан”, “Андрієнко”, “Клименко”, “Боднар”) (16.10.1913 р., с. Боднарів Калуського р-ну Івано-Франківської обл. – листопад 1946 р., м. Київ) – член ОУН з 1930 р., окружний провідник (1937–1939 рр.) та обласний провідник Станіславщини, керівник обласного повстанського штабу (1940 р.). Організатор “Нахтігалю” (“Легион імені Євгена Коновальця”). Керівник мобілізаційного відділу ЦП ОУН (б), заступник військового референта ОУН(б), організатор і керівник УНС (1943 р.), командир УПА-Захід (1943–1944 рр.). В’язень польських, німецьких (1944 р.) і радянських тюрем. 22.01.1945 р. захоплений спецвідділом НКВС у с. Бабин Зарічний Калуського р-ну Івано-Франківської обл. Вироком військового трибуналу МВД Українського округу від 10.08.1946 р. засуджений до найвищої міри покарання, страчений.

** Дмитро (Роман) Семенович Клячківський (“Блонд”, “Охрім”, “Роман”, “Клим Савур”, “Білаш”, “Панас Мосур”, “Омелян Кримський” та ін.) (04.11.1911 р., м. Збараж на Тернопільщині – 12.02.1945 р., між селами Оржівські хутори, Рівненський район та Суськ, Костопільський район Рівненської області) закінчив юридичний факультет Львівського університету, служив у польській армії, працював у кооперативних закладах Галичини, активіст українського молодіжного спортивно-патріотичного руху, а згодом – член ОУН. У січні 1941 року засуджений до розстрілу радянською владою. Розстріл замінили десятьма роками позбавлення волі. У липні 1941 р. утік із Бердичівської в’язниці. Провідник ОУН м. Львів (друга пол. 1941 р.), Крайовий Провідник ОУН ПЗУЗ (01.1942–02.1945); організатор і перший командир УПА на Волині (05.1943–11.1943). командир УПА-Північ (11.1943–02.1945), член ГВШ УПА. Полковник УПА (посмертно).

*** Леонід Венедиктович Ступницький, загинув, закінчивши життя самогубством, у квітні 1944 р. під час невдалої операції НКВС із ліквідації головнокомандувача УПА Дмитра Клячківського.

відпливі “сільського бойового елементу до СС-дивізії” спонукала ЦП до створення загонів УНС¹⁸.

До справи був уповноважений О.Луцький із “максимальним використанням для цього людських резервів Станіславського (мобілізаційна квота – 800–1000 осіб), Тернопільського (керівник Володимир Боричко (“Нестор”); мобілізаційна квота – 400 осіб), Стрийського (керівник Зиновій Благий (“Шпак”, Дарій”); мобілізаційна квота – близько 600 осіб) і Дрогобицького обласних Проводів ОУН(б)¹⁹. Саме тому в межах сучасної Івано-Франківської області формуванням загонів самооборони займався тодішній керівник Станіславського обласного Проводу ОУН(б) Ярослав Мельник²⁰ (“Роберт”)²¹. Крім нього, до розгортання структури УНС у регіоні активно долучався Іван Белейлович (“Дзвінчук”), який у літературі характеризується як “обласний командир/військовий референт” Станіславського обласного Проводу ОУН(б)²².

Часом появи перших підрозділів УНС у документах націоналістичного підпілля вважається початок липня 1943 р.²³ Варто відзначити, що паралельно з УНС збройні сили ОУН(б) у відповідний період були представлені самооборонними кущовими відділами та відділами особливого призначення. Дослідник В.Мороз зазначає, що “...стихійно створені партизанські загони діяли в Галичині вже навесні 1943 року”, наводячи, як приклад, події квітня 1943 р. у Сколівському районі Дрогобицької області²⁴.

У інтернет-матеріалах процес становлення УНС співвідносять зі створенням на Станіславщині у червні 1943 р. за наказом Р.Шухевича двох підстаршинських шкіл (“ім. Симона Петлюри” (керівник “Степовий”) і “Беркути” (командир “Чмелик”), і двох вишкільних куренів (школа ОУН “Тигри”, в кінці жовтня перейменована в “Гайдамаки” в Долинському повіті, і “Чорні чорти”)²⁵. Ф.Полянський, покликаючись на свідчення сучасників, стверджує, що “безпосередніми організаторами мобілізації були старшинські кадри вишкільних таборів”²⁶.

У документах НКВС, сформованих на основі свідчень О.Луцького, вказується, що “... до середини серпня 1943 р. ним (О.Луцьким. – *І.Д.*) була створена УНС кількістю до 2 000 людей, зведених у 5 куренів (полків), під назвою «Чорні чорти», «Трембіта», «Сіроманці», і два куреня під однойменною назвою «Кривоніс» (по дві сотні бійців у кожному)”²⁷.

Так, “Перший курінь «Чорних чортів» ім. Євгена Коновальця” (під командуванням хорунжого Ілька Рачка* (“Липей”) дислокувався на Яремчанщині (с. Березів і с. Микуличин)²⁸. Чисельність куреня визначається в межах 400–450 бійців, які розподілялися на три сотні – вишкільну, бойову та будівельну (господарчу)²⁹. Серед керівного складу цього куреня виділяють сотенних Миколу Яворського (“Козак”), Дмитра Гаха (“Скуба”), Михайла Дарабана (“Дон”), Івана Бутковського (“Гуцул”) та Олексу Химинця (“Благий”)³⁰.

У свідченнях О.Луцького згадуються також курені УНС під назвами “Трембіта” (Долинщина, командир – сотник “Чорнобривий”; чисельність – 350–400 осіб) і “Сіроманці” (Болевихівщина (район г. Чорна Сигла), командир – хорунжий Дмитро Карпенко (“Яструб”); чисельність – 250–300 осіб)³¹. В існуючих інтернет-матеріалах натомість ці формування характеризуються як сотні вишкільного куреня “Тигри” під командуванням хорунжого Степана Фрасуляка (“Хміль”). Із жовтня 1943 р. курінь діяв під назвою “Гайдамаки”³².

Можна припустити, що О.Луцький свідомо намагався представити слідчим НКВС неповну інформацію про структуру підрозділів УНС, а також їхній командний склад. Зокрема, ним не згадується перший керівник сотні “Сіроманці” – Андрій Тучапець (“Верх”), а фіксується згаданий вище Дмитро Карпенко (“Яструб”), який очолив підрозділ із 15 липня 1943 р.³³.

П.Содоль відзначає факт існування “Першого куреня «Чорних чортів» ім. Євгена Коновальця” та “Першого куреня “Гайдамаків” уже в період літа 1943 р. Він характеризує перелічені формації УНС як “вишкільні бази”³⁴. При цьому не відстежує першопочаткову стадію існування останньої частини, тобто відсутні матеріали про курінь під назвою “Тигри”. Крім цих

* Ілля Рачок (“Липей”, “Вільха”) 27 років, військова освіта – чеська (молодший офіцер), учасник боїв з мадярами в Закарпатті 1939 р. (Карпатська Січ), вояк батальйону “Нахтігаль” у квітні 1941 – грудні 1942, командир навчального куреня УНС “Чорні чорти” на Гуцульщині в липні – листопаді 1943, керував боями з партизанами Ковпака, організатор і командир куреня “Леви”, загинув 24 червня 1944 р. у бою з німцями на Львівщині.

формувань, згадується також “Курінь ім. Кривоноса” (під командуванням “Омеляна”), без уточнення кількості тактичних одиниць із такою назвою³⁵.

Натомість у свідченнях О.Луцького йдеться про два, а в інтернет-виданнях про три однойменні курені – “Кривоніс І” (командир Василь Боб’як (“Шухай”) (дослідник В.Мороз командиром куреня називає Богдана Вільшинського (“Орел”)³⁶), дислокувався в околиці с. Либихора біля підніжжя г. Магура Сколівського району Дрогобицької області); “Кривоніс ІІ” (командир Антін Шкітак “Омелян”*; сотенні “Бистрий” і “Кармелюк”, розташовувався в районі с. Недільна Старосамбірського району Дрогобицької області). Загальне керівництво куренями “Кривоніс І” та “Кривоніс ІІ” здійснював поручник Лука Павлишин (“Вовк”), якого називають керівником УНС у межах Дрогобицької області³⁷. Він згадує ще одне однойменне формування УНС – курінь “Кривоніс ІІІ”, який перебував у стані організації та базувався біля м. Сянки та ріки Сян³⁸.

Разом зі створенням збройних загонів УНС постав також і штаб. До його складу ввійшли: командуючий УНС – О.Луцький (“Беркут”), начальник штабу Володимир Банах (“Гордієнко”, до того часу – керівник української поліції в м. Станіславові), референт мобілізаційного відділу Голембовський (до того – бургомістр Станіславова), референт військової розвідки – “Сокіл” (колишній капітан УНРА, комендант української поліції у м. Тисмениця), ад’ютант О.Луцького – Василь Чижевський (“Демид”).

У матеріалах НКВС стверджується, що після перших сутичок із Сумським з’єднанням в УНС було посилено військову підготовку, удосконалено структуру (у складі бойових одиниць виникли відділи військової польової жандармерії³⁹), розширено територію діяльності (на виконання розпоряджень ЦП ОУН(б) від жовтня 1943 р. сотня зі складу куреня “Сіроманці” передислоковувалася на Тернопільщину, а сотня з куреня “Трембіта” на Львівщину з подальшим завданням стати осердям для збройних формувань УНС у названих регіонах), у результаті чого в грудні 1943 р. в її складі нараховувалося близько 6 000 осіб⁴⁰.

Зростанням чисельності й територіальним поширенням зумовлюється поділ УНС на дві частини у другій половині осені 1943 р. – Карпатського (керівник О.Гасин; межі Станіславської, Дрогобицької та в подальшому Чернівецької областей) і Львівського (керівник В.Сидор; межі Львівської та Тернопільської областей) країв⁴¹. У літературі збройні формування Львівського краю характеризуються як “відділи”, близькі за чисельністю до рою або чоти (10–30 бійців), а загони Карпатського краю трактуються як курені, що об’єднували 2–3 сотні⁴².

На початку 1944 р. за свідченням згаданого Івана Бутковського (командир ІV військової округи (ВО) “Говерля” УПА-“Захід”) відбулося злиття УНС та УПА в одну формацію зі збереженням назви останньої. Паралельно з цим відбувалося відповідне територіальне розмежування⁴³.

О.Луцький у протоколі допиту слідчими НКВС коментує ці події так: “З метою об’єднання зусиль УНС Галичини та УПА Волині для більш організованої боротьби з Червоною армією Головний провід ОУН вирішив перейменувати УНС в УПА”⁴⁴.

У “Доповідній записці...” детальніше простежується цей перебіг подій. Зокрема, періодом реорганізації УНС в УПА-“Захід” визначено грудень 1943 р. Наказ про об’єднання датують 18 груднем 1943 р.⁴⁵ Першим головнокомандуючим останньої став О.Луцький. Основні напрями своєї діяльності на цій посаді він убачав у протистоянні зі структурами АК і загонами радянських партизанів, а також створенні запасів озброєння, продовольства тощо. У березні 1944 р. командування УПА-“Захід” перейшло до В.Сидора, а О.Луцький був переведений у Головний військовий штаб (ГВШ) УПА на посаду інспектора⁴⁶.

Таким чином, упродовж Другої світової війни в Галичині відбувався процес поступового організаційного оформлення збройних сил націоналістичного спрямування. Під егідою

*Антін Шкітак (“Омелян”), 26 років, вояк батальйону “Нахтігаль” у квітні 1941 – грудні 1942, організатор і командир навчального куреня УНС “імені Кривоноса” в Карпатах літку 1943, загинув 29 листопада 1943 у цілоденному бою з німцями під час оточення табору // Стислий мартиролог загиблих від рук німецько-фашистських окупантів провідних членів ОУН та керівного складу УПА. – Режим доступу : <http://forum.fraza.ua/read.php?1,144115,144778>.

ОУН(б) формується УНС, на базі якої згодом постає розгалужена структура УПА-“Захід”. Варто наголосити на тому, що утворення національних збройних сил є яскравим відображенням державотворчих зусиль ОУН(б) та ілюструє еволюцію розуміння сутності процесу будівництва армії під впливом об’єктивних обставин військового часу.

1. Патриляк І. К. “Встань і борись! Слухай і вір...”: українське націоналістичне підпілля та повстанський рух (1939–1960 рр.) / І. К. Патриляк. – Львів : ЦДВР, Часопис, 2012. – 592 с.; Русначенко А. Народ збурений : Національно-визвольний рух в Україні й національні рухи опору в Білорусії, Литві, Латвії, Естонії у 1940–50-х рр. / А. Русначенко. – К. : Пульсари, 2002. – 520 с.; Кентій А. В. Збройний чин українських націоналістів. 1920–1956 : історико-архівні нариси : у 2 т. Т. 2 : Українська повстанська армія та збройне підпілля Організації українських націоналістів. 1942–1956 / А. Кентій. – К., 2008. – 415 с.
2. Содоль П. Карпатська група УПА “Говерля” / П. Содоль // Літопис Української повстанської армії. Основна серія : у 50 т. – Торонто : Літопис УПА, 1990. – Т. 18: Група УПА “Говерля” : у 2 кн. Кн. I : Звіти та офіційні публікації / за ред. П. Содоля. – 327 с.; Motyka G. *Ukrainska partyzantka 1942–1960. Dzialalnosc organizacji ukrajskich nacjonalistow i Ukrainskiej Powstanczej Armii* / G. Motyka. – Warszawa, 2006. – 720 с.
3. Мороз В. Українська національна самооборона (УНС) на терені Дрогобицької області (1943 рік) / В. Мороз // *Визвольний шлях*. – 2000. – № 6. – С. 54–72; Ф. Полянський. Українська народна самооборона у другій половині 1943 р.: на шляху творення війська [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://komb-a-ingwar.blogspot.com/2010/09/1943.html>.
4. Ремесло повстанця : зб. пр. полковника УПА Степана Фрасуляка – “Хмеля” / упоряд. Р. Забілий. – Львів : ЦДНВР, Слово, 2010. – 419 с.
5. Літопис УПА. Нова серія (Київська) : у 21 т. Т. 9 : Боротьба проти повстанського руху і націоналістичного підпілля: протоколи допитів заарештованих радянськими органами державної безпеки керівників ОУН і УПА 1944–1945 / упоряд. О. Ішук, С. Кокін. – К. ; Торонто : НАН України, Ін-т української археографії і джерелознавства ім. М. С. Грушевського НАН України, вид-во “Літопис УПА”, Державний комітет архівів України, ГДА СБУ, 2007. – 912 с.; Роман Шухевич у документах радянських органів державної безпеки (1940–1950) : у 2 т. Т. I / упоряд. В. Сергійчук. – К. : ІІІ Сергійчик М. І., 2007. – 640 с.
6. “Акт відновлення Української Державності”, ухвалений Установчими зборами західних українських земель у Львові // *Український національно-визвольний рух на Прикарпатті в ХХ ст. : документи і матеріали...* – Івано-Франківськ, 2009. – Т. 2, кн. 1 : (1939–1945). – С. 159.
7. Там само. – С. 159.
8. Склад Українського Державного Правління – українського уряду, очоленого Ярославом Стецьком // *Український національно-визвольний рух на Прикарпатті в ХХ ст. : документи і матеріали...* – Івано-Франківськ, 2009. – Т. 2, кн. 1 : (1939–1945). – С. 160.
9. Ішук О. Генерал Микола Арсенич: життя та діяльність шефа СБ ОУН / О. Ішук, В. Огороднік. – Коломия : Вік, 2010. – С. 88.
10. Там само. – С. 57–58.
11. Там само. – С. 86.
12. У зв’язку із цим О. Ішук та В. Огороднік характеризують його як “відповідального за створення УПА на Волині”. Див.: Ішук О., Огороднік В. Генерал Микола Арсенич: життя та діяльність шефа СБ ОУН... – С. 46.
13. Докладная записка по делу члена центрального “провода” ОУН Луцкого (1945 г.) // Галузевий державний архів Служби безпеки України (ГДА СБУ). Сборник документов о структуре и характере антисоветской деятельности “Организации украинских националистов – ОУН” и “Украинской повстанческой армии – УПА”; о методах и приемах агентурно-оперативной работы органов государственной безопасности Украины по ликвидации организованного подполья ОУН и вооруженных банд УПА на территории республики в период 1943–1954 гг. (Сборник документов...) : у 98 т. – Фонд печатных изданий (ФПИ) № 13. – Архив № 372. – Т. 88 : (Документы, характеризующие значение и приемы захвата бандитов, оперативное использование их в чекистских мероприятиях по ликвидации вооруженного бандоуновского подполья в 1944–1954 гг. : у 88–89 тт.), л. 36.
14. Там само.
15. Ільницький В. Провід ОУН Карпатського краю. Літопис УПА. Серія “Події і люди” : у 21 кн., кн. 21 / В. Ільницький. – Торонто ; Львів : Літопис УПА, 2012. – С. 33–35.
16. Там само, арк. 36–37.

17. Звернення Української народної самооборони на західних українських землях до місцевого населення... // Український національно-визвольний рух на Прикарпатті в ХХ ст. : документи і матеріали... – Івано-Франківськ, 2009. – Т. 2, кн. 1 : 1939–1945. – С. 258.
18. Содоль П. Указ. праця. – С. 7–8.
19. Докладная записка по делу члена центрального “провода” ОУН Луцкого (1945 г.) // ГДА СБУ : сб. документов... : в 98 т. – ФП № 13. – Архив № 372. – Т. 88, л. 36–37.; Витяг із протоколу допиту керівника УПА-“Захід” О. Луцького 1–2 серпня 1945 р. // Роман Шухевич у документах радянських органів державної безпеки (1940–1950)... – К., 2007. – Т. 1. – С. 536.
20. Ільницький В. Указ. праця. – С. 31–33.
21. Витяг із протоколу допиту О. Луцького про дії Проводу ОУН(б) під час ковпаківського рейду // Український національно-визвольний рух на Прикарпатті в ХХ ст. : документи і матеріали... – Івано-Франківськ, 2009. – Т. 2, кн. 1 : 1939–1945. – С. 279–280.
22. Содоль П. Указ. праця. – С. 8.
23. Постанови III Надзвичайного великого збору ОУН(б) // Український національно-визвольний рух на Прикарпатті в ХХ ст. : документи і матеріали... – Івано-Франківськ, 2009. – Т. 2, кн. 1 : 1939–1945. – С. 273–274.
24. Мороз В. Указ. праця. – С. 56.
25. Українська народна самооборона [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://uk.wikipedia.org>.
26. Полянський Ф. Українська народна самооборона [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://komb-a-ingwar.blogspot.com/2010/09/1943.html>.
27. Докладная записка по делу члена центрального “провода” ОУН Луцкого (1945 г.) // ГДА СБУ : Сборник документов... : в 98 т. – ФП № 13. – Архив № 372. – Т. 88, л. 37; Витяг із протоколу допиту керівника УПА-“Захід” О. Луцького 1–2 серпня 1945 р. // Роман Шухевич у документах радянських органів державної безпеки (1940–1950)... – К., 2007. – Т. 1. – С. 537.
28. Витяг із протоколу допиту О. Луцького про дії Проводу ОУН(б) під час ковпаківського рейду // Український національно-визвольний рух на Прикарпатті в ХХ ст. : документи і матеріали... – Івано-Франківськ, 2009. – Т. 2, кн. 1 : 1939–1945. – С. 279–280.
29. Витяг із протоколу допиту керівника УПА-“Захід” О. Луцького 1–2 серпня 1945 р. // Роман Шухевич у документах радянських органів державної безпеки (1940–1950)... – Т. I. – К., 2007. – С. 537.
30. Українська народна самооборона [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://uk.wikipedia.org>; Полянський Ф. Українська народна самооборона... – Режим доступу : <http://komb-a-ingwar.blogspot.com/2010/09/1943.html>.
31. Витяг із протоколу допиту О. Луцького про дії Проводу ОУН(б) під час ковпаківського рейду // Український національно-визвольний рух на Прикарпатті в ХХ ст. : документи і матеріали... – Івано-Франківськ, 2009. – Т. 2, кн. 1 : 1939–1945. – С. 279–280.
32. Українська народна самооборона [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://uk.wikipedia.org>.
33. Там само.
34. Содоль П. Указ. праця. – С. 8.
35. Там само.
36. Мороз В. Указ. праця. – С. 59.
37. Мороз В. Указ. праця. – С. 58.
38. Українська народна самооборона [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://uk.wikipedia.org>.
39. Витяг з протоколу допиту керівника УПА-Захід О. Луцького 1–2 серпня 1945 р. // Роман Шухевич у документах радянських органів державної безпеки (1940–1950)... – К., 2007. – Т. 1. – С. 555.
40. Докладная записка по делу члена центрального “провода” ОУН Луцкого (1945 г.) // ГДА СБУ : сборник документов... : в 98 т. – ФП № 13. – Архив № 372 – Т. 88, л. 37; Витяг із протоколу допиту керівника УПА-“Захід” О. Луцького 1–2 серпня 1945 р. // Роман Шухевич у документах радянських органів державної безпеки (1940–1950)... – К., 2007. – Т. I. – С. 539.
41. Полянський Ф. Українська народна самооборона [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://komb-a-ingwar.blogspot.com/2010/09/1943.html>.
42. Мороз В. Указ. праця. – С. 58.
43. Уривок зі спогадів командира IV Військової округи УПА-Захід Івана Бутковського “Туцұл” // Український національно-визвольний рух на Прикарпатті в ХХ ст. : документи і матеріали... – Івано-Франківськ, 2009. – Т. 2, кн. 1 : 1939–1945. – С. 223.
44. Витяг із протоколу допиту О. Луцького про дії Проводу ОУН(б) під час ковпаківського рейду // Український національно-визвольний рух на Прикарпатті в ХХ ст. : документи і матеріали... – Івано-Франківськ, 2009. – Т. 2, кн. 1 : 1939–1945. – С. 279.

45. Докладная записка по делу члена центрального “провода” ОУН Луцкого (1945 г.) // ГДА СБУ : Сборник документов... : в 98 т. – ФП № 13. – Архив № 372. – Т. 88, л. 37.
46. ДА СБ України – Фонд печатных изданий. Архив № 372 – Т. 88 : Докладная записка по делу члена центрального “провода” ОУН Луцкого (1945 г.), л. 37.

В материале раскрыты начальные этапы становления вооруженных формирований под эгидой Организации украинских националистов (бандеровцев) (ОУН (б)). Определены теоретические обоснования и практические попытки начать создание регулярной “Украинской национальной революционной армии” (УНРА). Проанализированы причины, которые обусловили необходимость возникновения военных структур партизанского характера. В процессе освещения особенностей возникновения и функционирования Украинской народной самообороны (УНС) сделан акцент на использовании рассекреченных документов органов безопасности СССР.

Ключевые слова: национально-освободительное движение, национализм, вооруженные силы, Организация украинских националистов, Украинская народная самооборона.

At the material present the chief stages of the evolution of the rise of a armed forces by guidance of the Organization of Ukrainian Nationalists (Bandera) (OUN (b)). Outlines the theoretical basis and practical efforts to start creating regular “Ukrainian National Revolutionary Army” (UNRA). The article reveals the reasons that necessitated the rise of military structures partisan nature. During the coverage of the origin and functioning of the Ukrainian People’s Self-Defense (ONS) focuses on the use of declassified documents of the security of the USSR. The origin of this military detachments can by the illustration of the alteration of a seeing by a government of a OUN(b) of the process of a nation army development at the time of Second World War (1941–1943 years).

Keywords: national liberation movement, nationalism, armed forces, Organization of Ukrainian Nationalists, Ukrainian People’s Self-Defense.

УДК 94(477.83/86):355.292.5

Василь ТИМКІВ

ПОЧАТКИ ОРГАНІЗАЦІЇ ВІЙСЬКОВОГО ВИШКОЛУ УПА НА ПРИКАРПАТТІ (ЧЕРВЕНЬ – ГРУДЕНЬ 1943 р.)

У статті розглянуто початок процесу створення військової навчальної системи Української повстанської армії на території Станіславської (Івано-Франківської) області в 1943 році. Головну увагу приділено вивченню перших навчальних військових загонів УПА.

Ключові слова: Українська повстанська армія, Українська народна самооборона, військова підготовка, збройна боротьба, Станіславщина.

Досить важливою передумовою успішної боротьби будь-якої військової формації є підготовка та навчання її кадрів. Організація українських націоналістів ще з 1941 р., з моменту проголошення Акта про відновлення Української державності, приступила до створення військових вишкільних організацій, які мали постачати підготовлених офіцерів для української армії. Так, 1941 року виникла перша старшинська школа в Коломиї (або старшинська сотня), що знаходилася в приміщенні на вулиці Словацького. Її очолив член ОУН Мирослав Харкевич (“Степан”), родом із с. Іллінці Снятинського повіту. До школи приймали студентів вищих шкіл, згодом випускників гімназій та учнів старших гімназійних класів. Старшинська сотня була поділена на три чоти. Комендантом першої був старий вояк УСС Іванець, другою чотою командував резервний четар польської армії, а третьою – поручник румунської армії, уродженець Буковини, Микола Сухолотюк¹.

Зі створенням перших відділів Української повстанської армії, що були сформовані на Поліссі та Волині в кінці 1942 р., постала проблема їх військової підготовки. Для підготовки